КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ, ЗОКРЕМА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ДИЗАЙНУ

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN THE CONDITIONS OF HIGHER ART EDUCATION, IN PARTICULAR IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE BACHELORS OF DESIGN

Сучасне суспільство диктує нові вимоги до майбутнього бакалавру дизайну. Необхідно володіти певним рівнем фахової компетентності для успішного впровадження інновацій у практику дизайнерської діяльності й реалізації їх у нових економічних і політичних умовах. Художньо-графічні дисципліни, побудовані на основі компетентнісного підходу, мають широкі можливості для поглиблення загальноосвітньої підготовки, формування духовної культури й всебічного розвитку студентів. Нагальною потребою сучасної системи освіти є створення інноваційного художньо-педагогічного освітнього середовища, яке забезпечить самореалізацію особистості майбутнього бакалавра дизайну в умовах вищої мистецької освіти. Необхідними компонентами такого середовища є розробка й застосування в навчальному процесі інтенсивних, інтерактивних та інформаційно-комунікаційних форм і методів задоволення професійних, освітніх і художньо-творчих потреб студентів. Для забезпечення впровадження всіх вищезгаданих компонентів у навчальний процес в умовах вищої мистецької освіти в Україні необхідна обґрунтована система проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх дизайнерів, яка б реалізувала себе всередині освітнього середовища професійної підготовки таких фахівців. У статті окреслено концептуальні підходи до розв'язання проблем формування фахової компетентності майбутніх бакалаврів дизайну в умовах вищої мистецької освіти в Україні. Здійснено ґрунтовний аналіз сучасних досліджень і публікацій щодо формування фахової компетентності майбутніх бакалаврів дизайну. Обґрунтовано сутність поняття «компетентність» через призму державних освітніх стандартів вищої професійної освіти щодо формування базових професійних компетентностей у майбутніх фахівців дизайну. Розглянуто дизайн як невіддільну частину предметного й цифрового середовища і його роль у формуванні світогляду й естетики сучасної людини. Переглянуто методику формування фахової компетентності майбутніх бакалаврів дизайну в процесі вивчення художньо-графічних дисциплін.

Ключові слова: фахова компетентність, художньо-графічні дисципліни, вища мистецька освіта, дизайн, бакалавр дизайну.

Modern society dictates new requirements for the future Bachelor of Design. It is necessary to have a certain level of professional competence for the successful implementation of innovations in the practice of design activities and their implementation in the new economic and political conditions. Art and graphic disciplines, built on the basis of a competency-based approach, have ample opportunities for deepening general education, the formation of spiritual culture and comprehensive development of students. An urgent need of the modern education system is the creation of an innovative artistic and pedagogical educational environment, which will ensure the self-realization of the future bachelor of design in higher art education. Necessary components of such an environment are the development and application in the educational process of intensive, interactive and information-communication forms and methods of meeting the professional, educational and artistic needs of students. To ensure the implementation of all the above components in the educational process in the field of higher art education in Ukraine, a sound system of designing the educational environment of professional training of future designers, which would realize itself within the educational environment of professional training of these specialists. The article outlines the conceptual approaches to solving the problems of formation of professional competence of future bachelors of design in the conditions of higher art education in Ukraine. A thorough analysis of current research and publications on the formation of professional competence of future bachelors of design. The essence of the concept of "competence" through the prism of state educational standards of higher professional education for the formation of basic professional competencies in future design professionals is substantiated. Design is considered as an integral part of the subject and digital environment, and its role in shaping the worldview and aesthetics of modern man. The method of formation of professional competence of future bachelors of design in the process of studying graphic and graphic disciplines is revised.

Key words: professional competence, graphic arts disciplines, higher art education, design, bachelor of design.

УДК 378:37.013.3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-1.14>

Горянский В.В.,
аспірант кафедри теоретичних дисциплін та професійної освіти Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука

Постановка проблеми в загальному вигляді. Професійна діяльність фахівця успішна тоді, коли ще під час навчання у вищому навчальному закладі він набуває досвіду практичної діяльності. Основу успішної професійної діяльності майбутніх бакалаврів дизайну становлять: сукупність фахо-

вих компетенцій, які передбачають опанування знаннями, вміннями й навичками в дизайнерській діяльності, уміння застосовувати набуті знання та вміння для розв'язання професійних завдань із дизайну, готовність до аналізу проблемних ситуацій і пошуку шляхів їх розв'язання, здатність

майбутнього бакалавру дизайну працювати самостійно й у групі. Сформовані компетентності використовуються як у практичній діяльності за фахом, так і залежно від умов, обставин і видів виконуваної дизайн-діяльності. Отже, професійна компетентність майбутнього бакалавру з дизайну виявляється в готовності здійснювати певну діяльність у конкретних ситуаціях [3].

Для забезпечення впровадження всіх вищезгаданих компонентів у навчальний процес в умовах вищої мистецької освіти в Україні необхідна обґрунтована система проєктування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх дизайнерів, яка б реалізувала себе всередині освітнього середовища професійної підготовки таких фахівців.

Аналіз спеціальної та науково-педагогічної літератури свідчить, що проблеми формування компетентності студентів в умовах вищої мистецької освіти у своїх роботах розкривають багато дослідників: В. Даниленко, І. Герасименко, Є. Лазарєв (дизайн як система технології та естетики); О. Трошкін (розвиток ініціативності майбутніх дизайнерів у процесі навчально-творчої діяльності); О. Фурса (дизайн-освіта в мистецьких коледжах); В. Прусак (підготовка дизайнерів у вищих навчальних закладах). Теоретичні засади впливу творчої діяльності на розвиток особистості розглянуті в працях К. Альбуханової-Славської, Ю. Бабанського, А. Брушлинського, В. Загвазінського, С. Рубінштейна, С. Сисоєвої та інших психологів і педагогів. Проблема творчої активності особистості вивчали Л. Виготський, А. Пономарьов, творчу індивідуальність розглядали А. Гільманов, В. Сластьонін. Окрім того, досліджувалися такі питання: творча діяльність особистості (В. Андреев, Н. Нікандров), творчі здібності особистості (Д. Богоявленська, В. Юркевич, В. Розумовський), творчий потенціал особистості (А. Щетинська).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування в майбутніх бакалаврів дизайну фахової компетентності в зазначених та інших роботах не розглядається, що й зумовило актуальність теми статті.

Постановка завдання. Мета статті – схарактеризувати й викласти основні концептуальні підходи до формування фахових компетентностей у майбутніх бакалаврів дизайну в умовах вищої мистецької освіти.

Разом із цим постає питання про обґрунтування сутності фахової компетентності майбутніх бакалаврів дизайну й опис оптимальних методичних рішень для досягнення вищезазначених цілей.

Поставлені завдання розв'язуються такими методами дослідження: теоретичним – аналіз і вивчення психолого-педагогічної, філософської, спеціалізованої та художньої літератури для

визначення та обґрунтування формування фахової компетентності майбутніх бакалаврів дизайну в умовах вищої мистецької освіти України; уточнення поняття «компетентність» і «фахова компетентність»; праксиметричним – для визначення ефективності поетапного впровадження методики розвитку фахової компетентності майбутніх бакалаврів дизайну під час подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Розвиток мотивів студентів у навчальній діяльності, зокрема таких важливих, як інтерес до обраної професійної діяльності, стимулює прагнення досягти в ній певних результатів, пов'язане з дотриманням принципу творчості й співтворчості в навчанні. В основу цього принципу покладено ідеї В. Андреева, В. Кан-Каліка, А. Мудрика, О. Яковлевої про «творчу самодіяльність», «розвиток самого себе через творчу діяльність», унаслідок чого навчання перетворюється на особистісно зорієнтований процес, що дає змогу розширити можливості розвитку індивідуальності студента, поглиблює його креативність, веде до формування його професійної компетентності. У творчості, зокрема дизайнерській, студент реалізується як цілісна особистість, котра розвивається [1].

У сучасному його розумінні дизайн вже не ідентифікується з художнім конструюванням, промисловою естетикою тощо. Якщо раніше його роль вбачалася в основному в облагороджуванні зовнішнього вигляду продуктів промислового виробництва (з метою поліпшення їх збуту), то нині дизайн, крім власне художнього конструювання, передбачає практично весь комплекс проблем, пов'язаних зі створенням предметного й цифрового середовища сучасної людини й займає одну з головних ролей у формуванні світогляду й естетики тих, хто користується результатами дизайн-діяльності. [8]. Невірна чи неповна ідентифікація дизайну в системі сучасної дизайн-освіти – причина її застарілості. Одним зі шляхів оновлення змісту мистецької освіти й узгодження його із сучасними потребами, інтеграцією до європейського й світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей і створення ефективних механізмів їх запровадження.

У сучасній педагогіці й психології постійно досліджується професійно-педагогічна підготовка майбутнього педагога як компетентного, здатного до саморозвитку в умовах нової структури й змісту початкової освіти (Н. Бібік, О. Савченко); загальні принципи організації педагогічного процесу й основні напрями конструювання змісту психолого-педагогічної підготовки, що забезпечують формування вчителя-новатора, який перебуває в постійному пошуку ефективних і раціональних методів навчання та виховання (Л. Хомич); формування творчої особистості (Н. Кічук, С. Сисоєва);

організація професійного самовиховання майбутніх педагогів (О. Кучерявий); формування етичної компетентності майбутніх вчителів (Л. Хоружа) [2].

Готовність педагога до професійної діяльності трактується вченими як особистісне утворення, що забезпечує внутрішні мотиви діяльності, педагогічну самосвідомість, педагогічні здібності, знання, вміння та навички, здатність до інтегрування знань, професійно значущі якості особистості. Воно містить особистісну (педагогічну самосвідомість, інтерес до діяльності, потреба в ній, мотиви діяльності) й процесуальну (педагогічні здібності, знання про предмет і способи діяльності, навички й уміння, професійно значущі якості) частини, мобілізує особистість на включення в професійну діяльність [7].

Вимоги суспільства до суттєвого зростання предметної, методичної та наукової компетентності випускників ВНЗ, підготовки дизайнера як високопрофесійного фахівця, спроможного до ефективної професійної діяльності, спричиняють появу необхідності розробки нових підходів, форм і методів для здійснення процесу мистецької підготовки майбутніх бакалаврів дизайну. Професійно-педагогічна підготовка розглядається вченими (О. Хижна) як підготовка майбутнього дизайнера до неперервного професійного розвитку, процес опанування знаннями, уміннями, навичками, способами дій у системі професійної освіти, необхідних для здійснення того або іншого виду професійної діяльності. Бувши за своєю суттю культуротворчою, художньо-педагогічна діяльність у різні періоди розвитку суспільства відбивала й відбиває певний рівень культури. Художньо-педагогічна підготовка розглядається в такому контексті як важливий механізм культурної спадкоємності, форма збереження та розвитку культурного надбання нації та всього людства, фактор життєздатності молодого покоління, яке завтра визначатиме долю України, як важливий ресурс духовного відродження та стратегічний напрям державної політики й зумовлює її визначення як процес і результат педагогічно організованого становлення особистості студента як суб'єкта культури й освіти шляхом освоєння системи художньо-педагогічних знань, цінностей, принципів комунікації та досвіду художньо-педагогічних практик, що є невіддільною частиною художньо-графічної компетентності.

У чому ж полягає компетентнісний підхід в освіті? Насамперед у підвищенні ролі інтелектуального, комунікативного, морального, когнітивного й інформаційного освітнього компонентів. Крім того, важливим завданням сучасної освіти є визначення складових частин компетентності, що забезпечують якість освіти. Саме тому, на думку вчених (Н. Бібік, О. Овчарук, О. Пошетун, О. Савченко, А. Хуторської), необхідно переорієнтувати навчальні програми й педагогічні технології на

компетентнісний підхід, а це вимагає перегляду специфіки побудови освітнього середовища професійної підготовки. Адже саме компетентнісний підхід забезпечує формування фахової компетентності як інтегрованого багаторівневого утворення в цілісній професійній структурі особистості майбутнього бакалавра дизайну, спрямовується на досягнення поставленої мети, є показником сформованості професійно необхідних знань, умінь, навичок, якостей, цінностей і практичного досвіду самостійної та пошуково-дослідної роботи [2].

Вітчизняні дослідники В. Олійник, Я. Болубаш, Л. Даниленко, І. Єрмаков, С. Клепоко вважають, що професійна компетентність дизайнера є інтегальною якістю особистості, що має свою структуру, яка дає змогу фахівцеві найефективнішим способом здійснювати свою діяльність, а також сприяє його саморозвитку й самовдосконаленню як у системі підвищення кваліфікації, так і в процесі самоосвітньої роботи. А в «Національному освітньому глосарії вищої освіти» фахова компетентність визначається як динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну й подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [6, с. 25].

Створення інноваційного художньо-педагогічного освітнього середовища, спрямованого на забезпечення самореалізації особистості майбутнього бакалавра дизайну в умовах вищої мистецької освіти, засноване на розробці й застосуванні в навчальному процесі інтенсивних, інтерактивних та інформаційно-комунікаційних форм і методів задоволення його професійно-освітніх і художнотворчих потреб. Проєктоване нами інноваційне художньо-педагогічне освітнє середовище характеризується такими ознаками: наявність настанов і позитивної мотивації на художньо-педагогічну діяльність майбутнього бакалавра дизайну; здійснення цілеспрямованої, систематичної підготовки студентів до опанування знаннями з психологопедагогічних і професійно орієнтованих дисциплін художньо-педагогічного спрямування та формування індивідуально-творчого стилю професійно педагогічної діяльності; наявність емоційно-сприятливого клімату й взаємостосунків співпраці й співтворчості, діалогового спілкування між викладачами й студентами в процесі професійної підготовки; створення атмосфери культурно-освітнього середовища, наповненого художньо мистецьким змістом.

Художньо-графічні дисципліни, побудовані на основі компетентнісного підходу, мають широкі можливості для поглиблення загальноосвітньої підготовки, формування духовної культури й всебічного розвитку студентів. Водночас зберігаються

передбачені наявними програмами власне технологічні знання та вміння. Однак тут вони виконують роль засобу, а не мети навчання. Разом із тим не є метою цього предмету формування в майбутніх бакалаврах дизайну системи спеціальних знань із галузі дизайну. Усе це лише становить необхідну основу (яка є у будь-якого навчального предмета), що дозволяє організувати вивчення навколишнього світу з певних позицій, які не використовуються в інших галузях знань і доповнюють його загальну картину. Мета компетентнісного підходу в технологічній освіті майбутніх бакалаврів дизайну – допомогти їм розглянути зміст і призначення предмета по-іншому й організувати процес дизайн-діяльності не тільки як послідовність технологічних процесів та операцій, а як проєктну діяльність. Формування фахової компетентності в технологічному навчанні змінює й методику організації діяльності студентів.

Висновки. Отже, формування професійної компетентності майбутнього бакалавра дизайну в умовах вищої мистецької освіти являє собою цілісний безперервний процес, який реалізується в умовах освітнього середовища професійної підготовки таких фахівців. Технологія проєктування освітнього середовища професійної підготовки передбачає єдність, взаємозумовленість, наступність усіх функцій і структурних компонентів, що її формують. Її неперервність є необхідною умовою розширення та поглиблення професійної підготовки, забезпечення можливості постійного переходу фахівця на новий, вищий рівень фахової компетентності.

На вимогу сучасного суспільства майбутньому бакалавру дизайну для успішного впровадження в практику інновацій і реалізації їх у нових економічних і політичних умовах необхідно володіти певним рівнем фахової компетентності. Основу професійної компетентності майбутнього бакалавра дизайну становлять виховання сприйняття проєктної культури й розвиток дизайнерського мислення. Її формування є важливою передумовою та показником готовності майбутнього бакалавра дизайну до професійної діяльності. Така готовність досягається під

час морально-психологічної, професійної та художньої підготовки і є результатом всебічного розвитку його особистості. Зміст професійної компетентності майбутнього бакалавра дизайну визначається кваліфікаційною характеристикою, що представлена нормативною моделлю компетентності фахівця та відбиває науково обґрунтований склад професійних знань, умінь і навичок [4, с. 303]. Художньо-графічні дисципліни, побудовані на основі компетентнісного підходу, мають широкі можливості для поглиблення загальноосвітньої підготовки, формування духовної культури й всебічного розвитку студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бібік Н.В. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики* / за ред. О.В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 45–50.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
3. Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2009. 375 с.
4. Марущак О.В. Зміст професійної компетентності майбутнього вчителя технологій з дизайну одягу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер. Педагогічна*. 2013. Вип. 19. С. 302–304.
5. Нагорна Н.В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. № 1–2. С. 266–268.
6. Національний освітній глосарій : вища освіта. 2-е вид., перероб. і доп. / В.М. Захарченко та ін. ; за ред. В.Г. Кременя. Київ, 2014. 100 с.
7. Пометун. О.І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. *Бібліотека з освітньої політики* / за ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 64–70.
8. Фалько В.П. Формирование художественно-проектной компетенции педагога профессионального обучения в области дизайна : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 ; Рос. гос. проф.-пед. ун-т. Екатеринбург, 2009. 188 с.